

VERSLAG TOEKOMSTATELIER PLATTELANDSPACT 16/6/2025

‘BESTUREN EN BURGERS SAMEN AAN ZET’

Het traject naar een Plattelandspact vertrekt vanuit een inspirerend toekomstbeeld voor een schitterend platteland in 2050, opgebouwd rond vijf kernfacetten:

- Een kwalitatieve, veerkrachtige en multifunctionele open ruimte
- Een levendige, aantrekkelijke en gezonde woonomgeving
- Een warme en zorgzame gemeenschap
- Een plek voor economische bedrijvigheid en vernieuwing
- Besturen en burgers die samen het verschil maken

Voor elk van deze facetten organiseerden we een toekomstatelier, waarin we samen met deelnemers van Vlaamse, provinciale en lokale overheden, het middenveld en kennisinstellingen het toekomstbeeld verder vormgaven.

Op **maandag 16 juni vond in de Pastorij in Olen** het vijfde toekomstatelier plaats, rond het thema van bestuurskracht en burgerkracht. Dit document bundelt de belangrijkste inzichten en bouwstenen die tijdens dit atelier naar voren kwamen. In dit toekomstatelier waren er 54 deelnemers. In bijlage is een overzicht van de verschillende organisaties die deelgenomen hebben te vinden.

Status van dit document

Dit document heeft geen formele status. Het is een werkdokument, opgesteld op basis van de input van deelnemers, verwerkt met behulp van AI en nagelezen door de moderatoren. Samen met andere werkdokumenten en verdere analyses vormt het een bouwsteen voor het Vlaams Plattelandspact.

INHOUD

Verslag toekomststatelieer Plattelandspact 16/6/2025	1
‘Besturen en burgers samen aan zet’	1
1 Verloop van het toekomststatelieer	3
2 Verslag van de subfacetten	5
2.1 Bouwen aan een gemeenschappelijke toekomst stad-platteland	5
2.1.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	5
2.1.2 Aanvullingen door de deelnemers	5
2.1.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	6
2.2 Sterke en nabije besturen	10
2.2.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	10
2.2.2 Aanvullingen door de deelnemers	10
2.2.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	11
2.3 intergemeentelijke en interbestuurlijke samenwerking	14
2.3.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	14
2.3.2 Aanvullingen door de deelnemers	14
2.3.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	15
2.4 gebiedsgerichte en regionale aanpak	18
2.4.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	18
2.4.2 Aanvullingen door de deelnemers	18
2.4.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	19
2.5 Gemeenschapskracht als hefboom	22
2.5.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	22
2.5.2 Aanvullingen door de deelnemers	23
2.5.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	24
Bijlage	28

////////////////////////////////////

1 VERLOOP VAN HET TOEKOMSTATELIER

Het toekomstatelier werd opgedeeld in 3 stappen:

1. Aanvulling van het toekomstbeeld

In deze eerste stap verdiepten we het toekomstbeeld rond besturen en burgers samen aan zet. We gingen van start met een eerste levendige tekst die de deelnemers in dialoog met elkaar verrijkten en aanscherpten.

2. Verdieping van de subfacetten aan gesprekstafels

Aan verschillende gesprekstafels werd vervolgens ingezoomd op een specifiek subfacet van bestuurskracht en burgerkracht. Inspirerende praktijken uit het veld vormden een leidraad voor de gesprekken. Via de methodiek *Continue – Start – Stop – Synergie* brachten deelnemers in kaart:

- Welke goede praktijken we moeten verderzetten omdat ze vandaag al goed werken en waarom ze goed werken (continue);
- Welke nieuwe acties nodig zijn om deze goede praktijken op te schalen (start);
- Welke knelpunten weggewerkt moeten worden om de goede praktijken op te kunnen schalen (stop);
- Waar er kansen zijn voor samenwerking of versterking (synergie).

3. Aanvulling op verdieping van de subfacetten

Tot slot kregen de deelnemers de kans om ook feedback en ideeën aan te reiken bij de subfacetten die ze niet rechtstreeks hadden besproken, zodat we het geheel maximaal konden verrijken.

////////////////////////////////////

pagina 4 van 28

2 VERSLAG VAN DE SUBFACETTEN

2.1 BOUWEN AAN EEN GEMEENSCHAPPELIJKE TOEKOMST STAD- PLATTELAND

2.1.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: In 2050 vormen stad en platteland samen een verbonden, dynamisch en functioneel netwerk waarin stedelijke en landelijke gebieden elkaar versterken. De nadruk ligt op samenwerking, inclusiviteit en gedeelde verantwoordelijkheid voor maatschappelijke uitdagingen.

Omschrijving

Het platteland, inclusief haar regionaal-stedelijke kernen, en de (peri-)urbane gebieden zijn wederzijds afhankelijk voor voorzieningen en het bieden van antwoorden op maatschappelijke opgaven zoals duurzaam landgebruik, waterbeheer, recreatie en toerisme en de landbouwtransitie. In 2050 is de synergie tussen stad en platteland versterkt.

Een territoriale agenda zet in op het ontwikkelingspotentieel en uitdagingen van zowel platteland als stad. De economische en sociale verschillen tussen plaatsen en mensen worden beperkt via schaalvoordelen, het wegwerken van het onevenwicht in toegang tot economie en gekwalificeerde arbeidskrachten, evenals verschillen in de kwaliteit van bestuur en openbare diensten. Territoriale effecten van sectoraal beleid worden beter begrepen en op een adequate manier samen aangepakt.

We evolueren richting een fluïde, verbonden samenleving met aandacht voor lokale identiteit. Deze sluit aan bij een bredere en gedeelde visie op welzijn en inclusiviteit. Co-creatie tussen stedelijke en rurale gemeenschappen is de norm bij beleidsvorming en gebiedsontwikkeling.

2.1.2 Aanvullingen door de deelnemers

- Het onderscheid tussen stad en platteland is dikwijls een mentale afstand i.p.v. een effectief verschil. In de gemeenschappelijke toekomst voor stad en platteland moeten we aandacht hebben voor de emoties die het debat beheersen en aandacht hebben voor de angst voor verandering. Het is belangrijk om een sterk verhaal te vertellen, een nieuw discours dat wegblijft uit de nostalgie maar met respect voor de identiteit en dorpelijkheid eigen aan het platteland.
- Kennis over landbouw versterken bij de burgers is een gezamenlijke uitdaging. In de samenwerking tussen stad en platteland moet er gezocht worden naar een balans tussen landbouw, natuur, recreatie ... met respect voor elkaar.
- In een gezamenlijke toekomst van stad en platteland is het belangrijk om na te denken hoe we (plattelands)subsidies kunnen inzetten. Deze zijn momenteel grondgebonden (gebonden aan gemeentegrenzen).

- De opgaven, middelen ... in de stad zijn anders dan op het platteland. Dit vraagt maatwerk.
- In dit toekomstbeeld is het belangrijk om ook aandacht te hebben voor peri-urbane gemeenten die zich tussen stad en platteland bevinden.
- Het werken aan een gezamenlijke toekomst tussen stad en platteland biedt mogelijkheden om wederzijdse expertise in te zetten om gemeenschappelijke oplossingen te zoeken voor uitdagingen zoals wonen en mobiliteit in een verbondenheid tussen stad en platteland.
- In het toekomstbeeld ontbreekt de financiële waardering voor het behoud van de kwetsbare open ruimte alsook het holistisch denken bij alle actoren (overheden, middenveld, ondernemers, burgers ...).

2.1.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

In dit subfacet bespraken de deelnemers de samenwerking tussen stad en platteland in Vlaanderen en formuleerden uitdagingen en mogelijke oplossingen.

Kernpunten van de discussie:

- Er is behoefte aan een meer geïntegreerde aanpak die de traditionele scheiding tussen stad en platteland overstijgt.
- Thema's als voedsel, water, natuur, klimaat en mobiliteit worden gezien als verbindende elementen.
- Samenwerking tussen verschillende bestuursniveaus en sectoren is cruciaal, maar wordt bemoeilijkt door gescheiden beleidskaders en financieringsstromen.
- Er is vraag naar een meer gebiedsgerichte benadering met gelijkwaardige partnerschappen tussen verschillende actoren.

Uitdagingen:

- Complexiteit van de materie en de vele raakvlakken met verschillende beleidsdomeinen.
- Bestaande structuren en financieringsmechanismen die sectoraal zijn ingericht.
- Capaciteitsverschillen tussen gemeenten om in te spelen op projectoproepen.

Voorgestelde oplossingen:

- Ontwikkelen van een gemeenschappelijke taal en gedeelde ambities.
- Hervormen van financieringsstructuren naar meer integrale, gebiedsgerichte benaderingen.
- Versterken van kennis- en data-uitwisseling tussen verschillende niveaus en sectoren.
- Faciliteren van lokale coalities en samenwerkingsverbanden.

De discussie eindigt met een oproep tot snellere actie en de hoop dat het Plattelandspact zal leiden tot concrete stappen richting een meer geïntegreerd territoriaal beleid.

2.1.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

De deelnemers haalden tijdens het gesprek de volgende goede praktijken en achterliggende drivers aan.

[illegible]

Het kiezen van thema's die zowel stad als platteland raken, zorgt voor gedeeld belang. Deze thema's kunnen zeer divers zijn: voedsel, natuur, water, klimaatverandering, mobiliteit, wonen, zorg, sociale cohesie ... Ook tussen deze thema's kan naar een geïntegreerde aanpak gestreefd worden want het is samen één systeem. Voedselhubs zoals in Antwerpen, waar meerdere producenten samenwerken en leveren aan een centrale hub, worden genoemd als een voorbeeld van een dergelijke samenwerking.

Samenwerken in een coalitie waarin de verschillende partners gelijkwaardig zijn en een gelijkwaardige stem hebben door aandacht te hebben voor cultuur- en schaalverschillen tussen de partners, zodat alle stemmen daadwerkelijk meetellen. Maar ook een gedeelde verantwoordelijkheid hebben voor het slagen van het project. Waterlandschappen, voedselcoalities en lokale samenwerkingsvormen waarin steden, lokale besturen, landbouwers en natuurverenigingen effectief samenwerken.

Het werken op basis van kennis en data die specifiek zijn voor het gebied geeft een meerwaarde aan de samenwerking en kan de verschillende besturen overtuigen om mee in de samenwerking te stappen. Het gezamenlijk tot inzichten en kennis komen, zorgt ervoor dat er een verstandhouding begint te groeien en een besef dat het gaat om een gedeeld probleem. Vertrekken van objectieve, gebiedsgerichte data objectificeert de discussies en verbetert de besluitvorming, bijvoorbeeld in de polemieken tussen landbouw en natuur. Beslissingen moeten leiden tot een win-win voor alle partijen. Het gaat om wederzijdse afhankelijkheid.

Er bestaat een kennis- en ‘belevingskloof’ tussen stad en platteland die actief moet worden overbrugd om te komen tot een gedeelde verantwoordelijkheid en meer respect voor mekaar. Dit gebeurt het best door te vertrekken van bekende en directe thema’s als voedsel, water en natuur. Bijvoorbeeld door boerderijbezoeken en lokale productie zichtbaar te maken. Dit kan ook via de lokale supermarkt en hoeft niet altijd via aparte kanalen als voedselhubs, boerenmarkten... Want dit ligt ook niet alle landbouwers. Veel landbouwers willen gewoon produceren en niet bezig zijn met het ontvangen van mensen en kinderen op de boerderij, hoeveverkoop... Deze beslissing moeten landbouwers als ondernemers zelf kunnen nemen.

Quote: "Mensen kwamen op het bedrijf en hadden totaal nul idee van hoe de productie er kwam. Je gaat naar de supermarkt en je hebt altijd alles. ... Dus ja, niemand van de stad die zich daar druk in maakt, want je gaat de winkel binnen en het ligt er."

2.1.3.2 Opschaling (start)

Regionale en gemeentegrensoverschrijdende samenwerking faciliteren: Gemeenten stimuleren/ondersteunen om over de eigen grenzen heen samen te werken en bestuurlijke silo's te doorbreken. Mogelijkheid om hierop te sturen via de financiering.

Vernieuwende en structurele financiering: Minder projectmatige, meer structurele (en flexibele) financiering in één gezamenlijke pot voor stedelijk én plattelandsbeleid.

[illegible]

Begeleiding en kennisdeling op maat, zeker voor kleine gemeenten: Begeleiding en coaching van gemeenten in samenwerkingsprocessen en het beter verspreiden van ontwikkelde kennis. Een voorgestelde actie hierbij is het uitbreiden van het plattelandslabo zoals nu in de provincie Antwerpen bestaat naar Vlaanderen.

Dialogoog en zichtbaarheid vergroten ("vanuit dialoog werken"): Meer ruimte maken voor dialoog, ook met minder voor de hand liggende partners, en gegenereerde inzichten vertalen naar concrete actie en beleid.

Investeer in een structuur voor het ondersteunen en financieren van regionale, gebiedsgerichte samenwerking tussen stad en platteland: een entiteit bevoegd voor territoriale ontwikkeling naar het voorbeeld van Frankrijk kan de steden en gemeenten ontzorgen en voorzien in kennisopbouw, ondersteuning, faciliteren van samenwerking en financiering waarbij de tussenschotten tussen steden- en plattelandsbeleid weggehaald worden.

2.1.3.3 Drempels (stop)

Diverse drempels die de samenwerking tussen stad en platteland bemoeilijken werden genoemd.

Verschillende beleidskaders en regelgeving: beleidsregels en verantwoordelijkheden op gemeentelijk, provinciaal en Vlaams niveau zijn niet altijd op elkaar afgestemd. Een gemeentelijke goedkeuring kan bijvoorbeeld op Vlaams niveau toch worden tegengehouden.

Gebrek aan structurele en flexibele financiering: projectfinanciering is vaak versnipperd en niet afgestemd op structurele samenwerking, zeker tussen kleinere gemeenten met minder capaciteit.

Capaciteitstekorten bij kleine gemeenten: niet elke gemeente heeft de expertise of menskracht om aan complexe samenwerkingen of subsidietrajecten deel te nemen.

Quote: "Het is ook niet omdat er oproepen zijn dat iedere gemeente dezelfde capaciteit heeft om in te tekenen."

Te veel sectoraal beleid/projecten: Sectoraal georganiseerde projectoproepen en subsidiestromen fragmenteren de inspanningen. Ook in de recente trend naar geïntegreerde, thematisch geïnspireerde werking vanuit de verschillende beleidsdomeinen (voedsel, water, ruimte, ...) schuilt het risico dat al deze initiatieven naast elkaar werken en inspanningen gefragmenteerd worden. Beter zou zijn om dit in één overkoepelende territoriale werking te steken.

2.1.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten.

Voedsel, water en natuur: Thema's als voedselproductie, waterbeheer en natuur zijn per definitie grens- en domeinoverschrijdend. Een gezamenlijke aanpak zorgt voor duurzame productie, betere waterkwaliteit, klimaatadaptatie en biodiversiteit.

Wonen en ruimtelijke ordening: Stedelijke verdichting kan samen met platteland zorgen voor het bewaren van open ruimte, betaalbaarheid en verschillende woonvormen.

Mobiliteit en bereikbaarheid: Mobiliteit en bereikbaarheid verbinden stad en platteland functioneel en recreatief. Door investeringen en beleid op elkaar af te stemmen, kunnen bereikbaarheid en leefkwaliteit voor beide gebieden verbeteren.

Energie en klimaat: Energieopwekking (zoals wind- en zonneparken) vindt vaak op het platteland plaats, terwijl steden grote afnemers zijn. Samenwerking tussen stad en platteland maakt afspraken over energieproductie, -deelname en gezamenlijke klimaatadaptatie mogelijk.

Sociaal beleid en gezondheid: Gezamenlijke aandacht voor voedsel, luchtkwaliteit, groen en ontmoeten draagt bij aan gezondheid van inwoners. Initiatieven als lokale voedselketens en natuur op korte afstand van de stad verhogen welzijn voor iedereen.

Bestuurlijke samenwerking en kennisdeling: interbestuurlijke samenwerking, dus zowel horizontaal tussen lokale besturen, op niveau Vlaanderen tussen de verschillende departementen en op niveau van de provinciale diensten, maar ook verticaal interbestuurlijk. Dit zorgt voor een effectievere uitwisseling van kennis, data, beleid en financieringskanalen, minder versnippering en meer slagkracht.

Algemeen kan gesteld worden dat samenwerking tussen stad en platteland complementair is aan verschillende beleidsdomeinen en versterkend kan werken op volgende vlakken:

- **Integraal systeemdenken:** Door thema's gebiedsgericht samen te brengen, kunnen oplossingen voor het ene domein (bv. waterbeheer) ook het andere (bv. natuur, landbouw, wonen) versterken.
- **Efficiënt gebruik van middelen:** Gemeenschappelijke investeringen over domeinen en besturen heen zorgen voor meer impact met minder middelen.
- **Meer draagvlak en win-win:** Door burgers en stakeholders uit stad én platteland te betrekken, ontstaat meer draagvlak, eigenaarschap en gedeeld belang.
- **Ruimte voor maatwerk:** Samenwerking maakt het mogelijk om lokaal maatwerk te leveren dat recht doet aan zowel stedelijke als landelijke behoeften.

////////////////////////////////////

2.2 STERKE EN NABIJE BESTUREN

2.2.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: Tegen 2050 zijn lokale besturen krachtig, wendbaar en democratisch verankerde spelers. Ze staan als nabije overheid dicht bij de burgers, pakken beleidsuitdagingen op een integrale manier aan en beschikken over voldoende bestuurskracht en middelen om hun rol kwaliteitsvol op te nemen binnen een gelaagd bestuursmodel.

Omschrijving

Tegen 2050 zijn de lokale besturen verder uitgegroeid tot krachtige, wendbare en democratisch verankerde basisschakels in een gelaagd bestuurssysteem. Ze zijn de meest nabije overheid voor burgers en ondernemers, en betrouwbare partners binnen een bredere samenwerking.

De lokale besturen dragen op een daadkrachtige manier bij aan lokale én bovenlokale uitdagingen. Ze hanteren een langetermijnvisie en houden als regisseur het overzicht. Rekening houdende met het lokale stakeholderveld nemen ze ook delen van de uitvoering op. Ze beschikken over de kennis, capaciteit en middelen om hun taakstelling op een kwaliteitsvolle manier in te vullen.

2.2.2 Aanvullingen door de deelnemers

Samenwerking tussen lokale besturen biedt aanzienlijke voordelen, onder andere door synergie-effecten die tot win-winsituaties leiden. Er is echter nood aan meer aandacht voor methodieken om samenwerking gestructureerd aan te pakken, inclusief duidelijke afspraken over verwachtingen. Het subsidiariteitsprincipe moet hierbij richtinggevend zijn: lokale besturen staan het dichtst bij de burgers en zijn de eerste toegangspoort tot fysieke dienstverlening. Tegelijkertijd moet erkend worden dat sommige taken, zoals handhaving of vergunningen weigeren, door deze nabijheid moeilijk liggen. Er bestaat een risico dat men te sterk handelt in functie van individuele belangen in plaats van het algemeen belang.

Om sterker te staan in deze complexe omgeving is het cruciaal dat er voldoende visie en expertise beschikbaar is, niet vanuit elke gemeente afzonderlijk, maar ondersteund door Vlaanderen. De samenwerking tussen lokale en bovenlokale besturen dient intensiever en effectiever te verlopen, met meer wederzijdse kennisdeling: lokale besturen beschikken over terreinexpertise, bovenlokale niveaus over thematische diepgang. Op dit snijvlak moet kruisbestuiving ontstaan.

Lokale besturen spelen ook een sleutelrol in het bereiken van minder digitaal vaardige burgers en nieuwkomers. Er ontbreekt momenteel vaak een kader om kleinere gemeenten voldoende te laten bijdragen aan samenwerkingsverbanden zonder hun eigenheid te verliezen. Het is belangrijk om deze samenwerking vanaf het begin uitvoeringsgericht aan te pakken, met de juiste mensen op de juiste plek.

Vrijwilligheid volstaat hierbij niet: bestuurskracht moet sneller versterkt worden. Lokale besturen moeten regie kunnen voeren, maar dit vraagt om een duidelijke Vlaamse en regionale visie, vooral voor sociale en

ruimtelijke uitdagingen. De mindshift naar meer regionale samenwerking vraagt ook dat lokale besturen macht durven loslaten, terwijl tegelijkertijd burgers meer verantwoordelijkheid opnemen. Gedeeld eigenaarschap is hierbij essentieel en kan versterkt worden door bijvoorbeeld hogere burgerbudgetten en het gericht opbouwen van capaciteit bij inwoners, zowel informeel als via formele trajecten.

Tot slot vereist samenwerking met burgers meer tijd en middelen voor duurzame en kwalitatieve kennisopbouw en ervaring. Creatieprocessen met burgers vragen veel, maar leveren ook waardevolle, gedragen resultaten op.

2.2.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.2.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

Om maatschappelijke uitdagingen doeltreffend aan te pakken, blijkt intergemeentelijke samenwerking essentieel, zeker voor kleinere gemeenten. Middelen bundelen en bijvoorbeeld opbouwwerkers gezamenlijk inzetten is doeltreffender dan alleen te werken als gemeentebestuur. In de Kempen stimuleert het netwerk 'Lokaal Bestuur' gemeenten om eerstelijnsmedewerkers, zoals groendienstmedewerkers, in te zetten als ambassadeurs. Zij staan dicht bij de burger en kunnen signalen vroegtijdig opvangen, maar dit potentieel wordt nog te weinig benut. Dit vraagt om een cultuuromslag, de ontwikkeling van nieuwe vaardigheden en de nodige ondersteuning.

Daarnaast wordt in participatietrajecten eerst het gemeentepersoneel actief betrokken, waarna hun ervaringen als basis dienen voor bredere burgerparticipatie. Dergelijke participatie is van groot belang voor het gevoel van nabijheid en vraagt om toegankelijke besturen die experimenteren en ruimte bieden aan burgerinitiatieven en eigenaarschap van burgers. Concreet wordt dit zichtbaar in projecten zoals de toeristische raad en gemeenschapscentra, waar buurtbewoners actief betrokken worden bij het beheer en uitbating van buurtpunten. Een ander concreet voorbeeld zijn taxicheques in gemeenten of regio's om mensen in mobiliteitsnood een vervoersoplossing te bieden.

Toegankelijkheid wordt ook bevorderd via mobiel onthaal en wijkwerking. Vooral mensen in armoede voelen vaak een grote afstand tot het bestuur, die nog vergroot kan worden door gemeentefusies en digitalisering. Persoonlijk contact en informele benaderingen zijn cruciaal om deze kloof te verkleinen. In Mollenkoeij is een schakelfiguur aangesteld die als vast aanspreekpunt fungeert tussen de dorpen en het gemeentebestuur, waardoor vragen beter worden opgevolgd en teruggekoppeld. Tot slot worden participatie-initiatieven flexibeler en inclusiever ingericht, met open avonden in plaats van thematische adviesraden, om ook moeilijk bereikbare groepen actief te betrekken bij het lokale beleid.

2.2.3.2 Opschaling (start)

Een versterking van de bestuurskracht van lokale besturen kan worden bereikt door meer en structurele intergemeentelijke samenwerking op regionaal niveau. Zeker voor kleinere gemeenten biedt dit kansen om

[illegible]

projecten te realiseren die individueel moeilijk haalbaar zijn, zoals gezamenlijke armoedeprojecten. Een goed voorbeeld hiervan is de inzet van provinciale medewerkers die enkele dagen per week hun expertise ter beschikking stellen aan kleinere gemeenten. Een evenwicht dient gezocht te worden tussen schaalvergroting die inzet op bestuurskracht (vb. fusies) en nabijheid en bereikbaarheid, m.a.w. zoeken naar modellen die schaalgrootte combineren met aandacht voor lokale identiteit, nabijheid en vertrouwen of op zoek gaan naar een bovenlokale identiteit.

Daarnaast is het belangrijk om in te zetten op gemeentemedewerkers als ambassadeurs. Medewerkers met veel burgercontact, zoals mensen van de groendienst, loketten of schoonmaak, vervullen een sleutelrol als toegankelijke aanspreekpunten voor burgers. Door hen gericht op te leiden en structureel in te zetten als vaste schakel tussen burger en bestuur kan de aanspreekbaarheid van de gemeente versterkt worden. Wijkteams die actief de buurt intrekken en bewoners opzoeken, dragen bij aan deze nabijheid. Het idee van “kom achter je bureau vandaan, ga naar buiten” zou breed en structureel moeten worden toegepast binnen de organisatiecultuur, met medewerkers die zichtbaar aanwezig zijn in de wijken.

Netwerken en kennisdeling tussen besturen, ondersteund door hogere overheden, zijn cruciaal om expertise uit te wisselen en goede praktijken te verspreiden. Een inspirerend voorbeeld hiervan is ‘Broodje Burger’, een netwerk in de Kempen waarin 27 lokale besturen kennis delen rond burgerparticipatie.

Ook participatie zelf moet structureel worden verankerd in de werking van lokale besturen. Momenteel gebeurt dit vaak projectmatig en beperkt. Er is nood aan een cultuurverandering waarbij participatie geen uitzondering is, maar een vast onderdeel van de werking. Dit kan via laagdrempelige initiatieven zoals koffiemomenten, informele adviesraden of open avonden. Er bestaan reeds handleidingen en methodieken om dit participatief werken te ondersteunen.

Tot slot is het vereenvoudigen en stroomlijnen van bestaande samenwerkingsverbanden en regiostructuren essentieel. Door deze structuren transparanter en eenvoudiger te maken, kunnen gemeenten vlotter samenwerken, schaalvoordelen benutten en administratieve lasten verlagen.

2.2.3.3 Drempels (stop)

Er is nood aan een meer structurele en geïntegreerde samenwerking tussen gemeenten, provincies, intercommunales en middenveldorganisaties. Hoewel er al een breed ondersteuningsaanbod bestaat, is dit te vaak projectmatig en versnipperd, wat duurzame oplossingen in de weg staat. Een langetermijnvisie en bovenlokale figuren (zoals een 'Bouwmeester') kunnen richting geven en kennisdeling bevorderen. Vooral tussen gemeenten is meer uitwisseling van kennis en ervaring nodig.

Daarnaast vraagt de kloof tussen stad en platteland om meer aandacht. Plattelandsgemeenten hebben specifieke noden die vaak onderbelicht blijven in verdeelmechanismen die enkel op inwonersaantallen gebaseerd zijn. Wat werkt in steden is niet altijd toepasbaar op het platteland.

Een ander knelpunt is de wildgroei aan gebiedsindelingen en samenwerkingsverbanden, met overlappende structuren en verschillende definities van ‘regio’. Dit creëert onduidelijkheid en belemmert efficiënte

samenwerking. Er zijn echter inspirerende voorbeelden van alternatieve modellen, zoals de Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen.

Verder heerst er spanning tussen schaalvergroting en nabijheid. Burgers vrezen het verlies van lokale identiteit bij gemeentefusies, vooral wanneer loketten verdwijnen of verder weg liggen. Voor kwetsbare groepen, zoals mensen met lage digitale vaardigheden, vergroot dit de afstand tot het bestuur. Lokale loketwerking en eerstelijnscontacten blijven daarom essentieel. Maar waar kleine gemeenten dicht bij de burger staan, missen ze soms slagkracht. Grotere structuren bieden meer capaciteit, maar kunnen leiden tot vervreemding. Het ontwikkelen van een gedeelde bovenlokale identiteit is nodig om terugval naar het oude gemeentelijke denken te vermijden.

Kleine gemeenten hebben vaak onvoldoende middelen en personeel om hun bestuurskracht te garanderen. Extra (financiële) ondersteuning en capaciteitsopbouw zijn nodig, waarbij provincies en intercommunales een rol kunnen spelen (zoals IOK dat al doet).

Tot slot is er sprake van een beperkte participatiecultuur. Gemeentepersoneel ervaart drempels in het contact met burgers door werkdruk, angst voor klachten of een gebrek aan training. Ook valt op dat lokale besturen zelf in het gesprek afwezig waren, waardoor hun perspectief op uitdagingen en oplossingen onderbelicht bleef. Hun betrokkenheid is nochtans cruciaal voor werkbare beleidsaanbevelingen.

2.2.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten.

Samenwerking tussen stad en platteland is essentieel op verschillende beleidsdomeinen. In de mobiliteitssector wordt gezocht naar oplossingen voor het platteland via samenwerking in vervoerregio's, met initiatieven zoals taxicheques, deelfietsen en taxi-projecten. Binnen welzijn en sport worden partnerschappen aangegaan met OCMW's, welzijnsorganisaties, buurtsportinitiatieven en jeugdwerk, om bestaande sociale netwerken breder en effectiever in te zetten.

Op vlak van duurzaamheid en klimaat zijn er burgerparticipatieprojecten, zoals het Klimaatmakersproject, waarbij inwoners actief betrokken worden bij het klimaatbeleid. Ook in toerisme en cultuur krijgen burgers inspraak via participatie in toeristische raden, cultuurhuizen en lokale evenementen.

Wat digitalisering betreft, wordt gestreefd naar een evenwicht tussen digitale dienstverlening en fysieke nabijheid, om te vermijden dat kwetsbare burgers uitgesloten worden. Belangrijk hierbij is om stad en platteland niet afzonderlijk, maar in samenhang te benaderen. Een goed voorbeeld hiervan is Sint-Niklaas, dat ook omliggende dorpen actief ondersteunt.

2.3 INTERGEMEENTELIJKE EN INTERBESTUURLIJKE SAMENWERKING

2.3.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: Gemeentebesturen combineren hun zelfstandigheid met een versterkte samenwerking op intergemeentelijk en regionaal niveau om efficiënter en effectiever te kunnen werken. Ze zijn de basisschakel in een genetwerkt bestuursmodel waarin samenwerking en co-creatie met het provinciale en Vlaamse bestuursniveau centraal staan.

Omschrijving

Gemeenten, provincies en Vlaamse overheid streven op het platteland een gedeelde ambitie na en zijn wederzijds afhankelijk van elkaar voor de realisatie. We weten op een efficiënte en effectieve manier de bovenlokale kennis en het helikopterperspectief op de maatschappelijke opgaven van het provinciaal en Vlaams niveau te verknopen met de lokale terreinkennis en daadkracht van de lokale besturen en (georganiseerde) burgers.

Gemeentebesturen combineren hun autonomie met samenwerking om schaalvoordelen te realiseren en maatschappelijke uitdagingen daadkrachtiger aan te pakken. De regio is een uitgelezen arena voor een versterkte intergemeentelijke samenwerking, maar ook voor interbestuurlijke samenwerking (en publiek-private samenwerking). Om te komen tot een meer geïntegreerde aanpak wordt de samenwerking op bovenlokaal niveau meer geclusterd, met het oog op een gecoördineerde inzet van middelen, capaciteit en kennis.

2.3.2 Aanvullingen door de deelnemers

Samenwerken loont maar de capaciteitsproblemen zijn fundamenteel

- Door samen te werken kunnen kleine gemeenten ervoor zorgen dat er voldoende middelen zijn om waardevolle projecten te ontwikkelen en uit te voeren.
- Tegelijkertijd kampen alle plattelandsgemeenten met capaciteitsproblemen. Samenwerking kan hier gedeeltelijk aan tegemoetkomen maar er zal evenzeer geïnvesteerd moeten worden in capaciteit.

Heb meer aandacht voor inhoud en methodes dan voor structuren

- Het lijkt alsof er te veel aandacht gaat naar de structuur van samenwerking, terwijl de focus zou moeten liggen op de inhoud en de methodes van samenwerken.
- De samenwerking zou van in het begin zo uitvoeringsgericht mogelijk moeten zijn.

Het subsidiariteitsbeginsel als leidend principe hanteren

- Een hogere instantie doet niet wat door een lagere instantie gedaan kan worden.

Van verkokering naar integraal

- Binnen een gemeente of binnen een intergemeentelijke samenwerking moeten problemen zo geïntegreerd mogelijk aangepakt worden.
- Er moet over thema's heen samengewerkt worden.

2.3.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.3.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

De deelnemers vermelden een relatief groot aantal succesvolle beleidsinitiatieven: Dorpencoördinator, Neteland "Samenproject", een landinrichtingsproject van de VLM in Limburg, landschapspark in Voeren, Morkhoven: (aanpak van vereenzaming), Baldemorie en beleid familiaal geweld, Samenwerking rond welzijn in Dessel- Retie, de strategische projecten van het departement Omgeving....

2.3.3.2 Opschaling (start)

Centraal in de aanpak staat:

- Positieve ingesteldheid “samen zijn we sterker” versus negatieve “what’s in it for me”
- Samenwerking tussen overheden zorgt voor meer nabijheid van beleid tot de burger

Doorbreken van verkokerde structuren, transversale coördinatie en samenwerking:

Om silodenken tegen te gaan en werkelijke integratie te realiseren, is het aanstellen van neutrale, transversale coördinatoren cruciaal. Deze personen fungeren als één aanspreekpunt binnen een gebied of project en nemen de rol op van regisseur: zij stemmen af, schakelen tussen beleidsdomeinen en actoren, faciliteren samenwerking en bewaken de voortgang. Dergelijke figuren zijn essentieel om besluitvorming te stroomlijnen en om samenwerking over de grenzen van gemeenten, bestuursniveaus, departementen of diensten heen te organiseren.

Medewerkers dienen gemandateerd te worden om over de grenzen van hun beleidsdomein heen te handelen, met expliciete opdrachten tot samenwerking in hun takenpakket.

Structurele verankering van succesvolle projecten en programmawerking:

Veel projecten stoppen na afloop van een subsidieperiode, waardoor opgebouwde kennis en netwerken verloren gaan. Structurele inbedding van succesvolle initiatieven is daarom noodzakelijk. Denk bijvoorbeeld aan het “Samenproject” in Neteland: zonder opvolging of structurele financiering dreigt het na drie jaar te verdwijnen. Een goede praktijk is om al bij aanvang van een project na te denken over opvolging, beheer en financiering, en formeel vast te leggen wie verantwoordelijk wordt na afloop.

Samenwerking moet ingebed worden in vaste werkstructuren, met formele afspraken over taakverdeling, mandaten en doelstellingen. Convenanten of lange termijn akkoorden kunnen hierbij een houvast bieden, over bestuursperioden heen.

Ook programmawerking – zoals bij Water+Land+Schap – kan continuïteit garanderen van het project. Door het engagement van lokale en bovenlokale actoren samen te brengen voor een gezamenlijk thema ontstaat er een gedeeld eigenaarschap over een werking/gebied/project. Dit is de basis voor langdurige samenwerking.

Samenwerking moet georganiseerd worden op het schaalniveau van het vraagstuk. Dat betekent niet noodzakelijk dat dit altijd gemeentelijk is: thematische of gebiedsgerichte samenwerking (bv. rond een waterloop, landschap of stedelijk netwerk) biedt vaak meer logica en effectiviteit. Binnen die gebieden moet een duidelijke rolverdeling worden vastgelegd: wie is trekker, wie faciliteert, wie financiert en wie volgt op?

Gerichte subsidies zijn nodig om intergemeentelijke of thematische samenwerkingen op te starten. Zulke financiële stimulansen hebben een hefboomeffect en brengen partijen rond de tafel.

Beleidsplannen worden vandaag nog te vaak in isolatie opgesteld, elk binnen hun eigen beleidsdomein of administratieve silo. Deze sectorale aanpak verhindert een geïntegreerde visie en leidt tot een veelheid aan plannen zonder onderlinge afstemming. Ook binnen de Vlaamse overheid werken beleidsdomeinen en administraties nog onvoldoende samen: elk hanteert eigen prioriteiten, procedures en regels.

Bovendien hebben kapitaalkrachtigere gemeenten meer middelen en expertise om subsidies aan te vragen of projecten te cofinancieren. Kleinere gemeenten missen vaak de financiële armslag en personeelscapaciteit om volwaardig partner te zijn. Dit leidt tot een ongelijk speelveld, waarbij solidariteit en externe cofinanciering (bv. vanuit Vlaamse of Europese middelen) noodzakelijk zijn.

16.06.2025

2.4 GEBIEDSGERICHTE EN REGIONALE AANPAK

2.4.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: Actuele opgaven zoals klimaat, waterbeheer, mobiliteit, arbeidsmarkt,... zijn bovenlokaal en stoppen niet bij gemeentegrenzen. Omwille van regionale verschillen en contextuele factoren, is een regionale aanpak op maat nodig. Integrale oplossingen worden uitgewerkt waarbij verschillende belangen en stakeholders zijn betrokken. Samenwerking en afstemming is complex maar cruciaal.

Omschrijving

Heel wat actuele uitdagingen zijn bovenlokaal van karakter en stoppen niet aan de gemeentegrens. Omgevingsuitdagingen (klimaat, water,...) bij uitstek, maar daar beperkt het zich niet toe.

Gezien de context (bodem, biodiversiteit, bevolkingskenmerken,...) verschillen de uitdagingen per regio en is maatwerk aangewezen. Wat werkt in een kustgebied, werkt niet noodzakelijk in heuvelachtig gebied. Op een gebieds- of regionaal niveau zijn integrale oplossingen mogelijk waarin alle belangen worden afgewogen en stakeholders betrokken. Denk aan de aanpak van landinrichtingsprojecten of de waterlandschappen.

Ook de lokale actiegroepen die binnen LEADER zijn opgericht, zijn krachtige netwerken om in de Vlaamse plattelandsregio's de samenwerking en kennisdeling tussen publieke en private actoren te organiseren. Alle initiatieven en projecten op het regioniveau op elkaar afstemmen is een stevige uitdaging. Meer dan op lokaal op Vlaams niveau nog, want de coördinatie moet in netwerkverband worden georganiseerd, gezien de regio geen bestuurslaag is.

2.4.2 Aanvullingen door de deelnemers

- Er wordt gewezen op een beperkte personeelscapaciteit bij lokale besturen.
- Provincies worden gezien als het reeds bestaande ideale tussenniveau.
 - Men pleit om op dit niveau meer “zaken” te bundelen, in plaats van nieuwe regio's en gebiedswerkingen te creëren.
- Er wordt gepleit voor een meer geïntegreerde benadering.
 - Doorbreken van verkokering.
 - Beleidsdomeinen met elkaar verbinden.
 - Evenwicht vinden tussen landbouw, natuur, wonen, toerisme, recreatie, etc.
 - Voorstel: “schepen van gebiedsgerichte werking”.
- Dialoog en communicatie wordt als een aandachtspunt gezien.
 - “Hoe dialoog op regioniveau organiseren?”
 - Brede communicatie nodig via verschillende kanalen, verschillende lokale partners en via koepels zoals VVSG.

2.4.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.4.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

- Programma's Open Ruimte Platform
- Het samenbrengen van verschillende stakeholders
- Bottom-up werking
 - o Je zoekt lokaal een "coalition of the willing" (organisaties, lokale besturen, provincies)
 - o Een lokale coalitie van stakeholders die bereid zijn om samen op weg te gaan om iets te doen rond de waterproblematiek
 - o Dit wordt dan een lokaal samenwerkingsverband, voornamelijk bestaande uit organisaties
 - Organisaties, want je hebt de capaciteit van een organisatie nodig om een dergelijk project op gang te trekken
 - Samenbrengen van mensen vraagt capaciteit en tijd
- Geïntegreerde werking
 - o De bedoeling is oplossingen te zoeken rond waterproblematiek (te veel of te weinig), gecombineerd met hoe landbouw hierin aan bod komt en mee aan oplossingen kan werken, en om tegelijkertijd aan een kwalitatieve open ruimte te werken

Regiodeals

- Instrument in Nederland
- Een contract tussen overheden en andere partners, vertrekkende vanuit een vraag van onderuit
- Gaat uit van een geïntegreerde aanpak
- Doelstellingen en financiële afspraken voor realisaties worden gemaakt op gebiedsniveau

Interbestuurlijke samenwerking Zuid-West-Vlaanderen

- Hier heerst een traditie van samenwerking

Landbouwkalender in de Westhoek

- Gemeentes, OCMW's, mutualiteiten, CAW
- Kalender voor landbouwers in specifieke regio
- Nabije hulppunten worden gezocht in de regio
 - o Regionale aanpak

2.4.3.2 Opschaling (start)

Engagement is bepalend, met een *coalition of the willing* geraak je het verst:

Projecten slagen het best wanneer de betrokken actoren – zoals lokale besturen, organisaties, landbouwers of bedrijven – zelf het belang én de motivatie zien om samen te werken aan een gedeeld doel. In dat opzicht is een *coalition of the willing* vaak veel effectiever dan opgelegde structuren. Het zijn natuurlijke, logische of thematische verbanden – zoals een waterloop, een landbouwgebied of een bestaand sociaal netwerk – die best bepalen wie met wie samenwerkt, eerder dan vooraf vastgelegde bestuurlijke grenzen.

////////////////////////////////////

Een coalitie met mandaat en middelen:

Partnerschappen op maat van het doel:

Governance volgt de noden van het project:

Geïntegreerd waar mogelijk, thematisch waar nodig:

16.06.2025

Tot slot is kennisdeling tussen gebiedsgerichte werkingen van groot belang. Wat lokaal gebeurt, is vaak uniek in uitvoering, maar de onderliggende principes en uitdagingen zijn gelijkaardig. Het is dus waardevol om ervaringen uit te wisselen via lerende netwerken of kennisdatabanken. Het Open Ruimte Platform biedt een kader via programmawerking, zoals bij Water+Land+Schap, waarbij lokale coalities autonomie hebben in aanpak, maar onderling kunnen leren en samenwerken.

In de huidige aanpak van gebiedsgerichte werking botsen veel initiatieven op structurele uitdagingen die hun effectiviteit en schaalbaarheid ondermijnen. Zo is er een opvallende overlap tussen thema's en programma's, zoals bijvoorbeeld Water+Land+Schap en LEADER. Deze overlappings bieden in principe waardevolle kansen tot samenwerking, maar worden vandaag onvoldoende benut. In plaats van synergie ontstaan er versnippering en inefficiëntie.

Een belangrijke oorzaak hiervan ligt in de manier waarop de overheid subsidies toekent en opvolgt. De nadruk ligt sterk op doelgerichte besteding van middelen, wat leidt tot een hoge administratieve last voor projecten. Elke euro moet expliciet worden gelinkt aan een specifieke doelstelling, wat vooral bij geïntegreerde projecten voor veel problemen zorgt. De vooropgestelde doelstellingen binnen subsidieprojecten zijn vaak te sectoraal geformuleerd en houden weinig rekening met de verwevenheid van thema's in het veld.

Quote: "Programmamanagers zijn veel tijd kwijt aan rechtvaardigen welk budget voor welk doel is gebruikt [...] terwijl het in de praktijk om één geïntegreerd initiatief gaat."

De focus op afvinkbare resultaten en procedurele opvolging verhindert dat projecten bijdragen aan het bijsturen of verrijken van beleid. De potentie om projecten te zien als leertrajecten wordt zo nauwelijks benut. De leerlessen die je zou kunnen halen uit gesubsidieerde projecten vloeien onvoldoende door naar beleid. Noch de ambtenaren, die vooral op administratieve opvolging gefocust zijn, noch de projectverantwoordelijken, die gefixeerd zijn op resultaatverplichtingen, zijn voldoende bezig met reflectie of beleidsfeedback.

[illegible]

Top-down beleid werkt tegen:

Daarnaast blijft het beleid vaak te top-down georganiseerd. Algemeen geformuleerd beleid dat zonder voeling met de praktijk op gebiedsniveau wordt uitgerold, botst op weerstand of wordt moeilijk uitgevoerd. Vertrouwen en betrokkenheid van lokale actoren ontstaan immers niet van bovenaf, maar via samenwerking, erkenning en dialoog. Veel beleidskaders zijn te theoretisch opgevat, doordat beleidsmakers te weinig praktijkervaring hebben met de realiteit op het terrein.

De rol van taal en lokale cultuur:

Ook taal en cultuur kunnen een hinderpaal vormen. In gebiedsgerichte werkingen is het opbouwen van vertrouwen essentieel, maar dit lukt niet altijd wanneer er sprake is van culturele of taalkundige afstand. Lokale dialecten, omgangsvormen of het gevoel dat iemand "niet van hier" is, kunnen een drempel zijn om openheid en samenwerking tot stand te brengen.

2.4.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten.

Interbestuurlijke samenwerking

- Je hebt besturen nodig in de *coalition of the willing*
- Interbestuurlijke samenwerkingen werken ook gebiedsgericht

2.5 GEMEENSCHAPSKRACHT ALS HEFBOOM

2.5.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: Samenwerking en actieve betrokkenheid van alle partijen – besturen, burgers, ondernemers en organisaties – zijn essentieel voor een welvarend en toekomstbestendig platteland tegen 2050. Nieuwe vormen van democratie, inclusieve burgerparticipatie en co-creatie zorgen voor medezeggenschap en medeverantwoordelijkheid. Het middenveld maakt als bruggenbouwer de verbinding tussen bestuur en samenleving.

Omschrijving

We hebben iedereen nodig om de toekomst vorm te geven. Samenwerking en kennisdeling tussen besturen, burgers, ondernemers en organisaties opent nieuwe kansen en verruimt de middelen en mogelijkheden voor een welvarend platteland.

In 2050 zijn er nieuwe vormen van democratie, inclusieve burgerparticipatie en co-creatie zoals een gecoördineerd Vlaams vrijwilligersbeleid met waardering en ondersteuning, deliberatieve burgerpanels om de samenwerking te bevorderen tussen lokale besturen en burgerinitiatieven en R2C (right to challenge) waarbij burgers taken overnemen als zij deze efficiënter, goedkoper of beter kunnen uitvoeren.

Het middenveld bouwt mee aan collectief burgerschap en vervult de rol van bruggenbouwer in het ondersteunen van lokale gemeenschappen en het verbinden van bestuur en samenleving. Zij zijn geëvolueerd in hun rol als “civiele actor” en zijn actief betrokken bij beleidsvorming.

Besturen weten passend in te spelen op inwoners(groepen) die medezeggenschap vragen en verantwoordelijkheid willen opnemen voor het dorp of de gemeenschap. Ze creëren ruimte voor medezeggenschap en ondersteunen initiatieven van onderuit.

2.5.2 Aanvullingen door de deelnemers

Voor een effectieve en rechtvaardige burgerparticipatie is het essentieel dat de betrokken inwonersgroep zo divers mogelijk is, met vertegenwoordiging uit verschillende achtergronden, sectoren en beroepen. Participatie moet gericht zijn op het algemeen belang, waarbij het individuele belang niet op de voorgrond mag staan. Ook minder mondige burgers moeten actief gestimuleerd worden om hun stem te laten horen.

Er is momenteel een oververtegenwoordiging van steeds dezelfde stemmen, wat de representativiteit ondermijnt. Daarom is het belangrijk om nieuwe vormen van betrokkenheid te ontwikkelen en de participatie laagdrempelig en inclusief te maken. Lokale overheden moeten durven samenwerken met burgers via co-creatie in plaats van eenrichtingscommunicatie. Dit vraagt om een cultuurverandering waarbij beleidsmakers hun controle durven loslaten en evolueren naar een faciliterende of coachende rol, waarin burgers meer eigenaarschap krijgen over hun leefomgeving.

Daarnaast mogen politici niet enkel aan het eind van het participatieproces instappen om beslissingen te nemen, maar moeten ze actief deelnemen aan het hele proces. Juist daar wordt het fundament gelegd voor vertrouwen, verbinding en gedragen beleid. Externe partners kunnen ondersteunend zijn, maar het is belangrijk te waken over hun invloed op het streven naar een duurzame samenleving.

Een ontbrekend element aan het toekomstbeeld is het inzetten op een sterk en inclusief lokaal beleid waarbij het cruciaal is om álle burgers te betrekken, ook mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie. Participatie moet van bij de start én continu gebeuren, met aandacht voor het bereiken van de juiste mensen. Lokale besturen moeten werken vanuit een lange termijnvisie en burgers actief opzoeken, eerder dan af te wachten. Dat vraagt om een verwelkomende overheid die integraal werkt over sectoren en bestuursniveaus heen, want inwoners delen zichzelf niet op in beleidsdomeinen.

Er is nood aan voldoende ondersteuning voor plattelandsorganisaties en ruimte voor experimenten met een passend budget. Daarnaast moet er werk gemaakt worden van vereenvoudiging van de vzw-wetgeving, zodat ook kleine lokale vzw's kunnen blijven bestaan of een nieuw statuut kunnen krijgen op maat van hun schaal.

Burgers moeten niet alleen mogen participeren, maar ook verantwoordelijkheid krijgen via budgethouderschap. Het is belangrijk om te vertrekken vanuit inhoud en inspiratie, met aandacht voor het algemeen belang. Tot slot moeten ambtenaren en politici samenwerken vanuit een gedeelde visie om duurzame initiatieven zoals ‘verbonden dorpen’ waar te maken.

2.5.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.5.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

Verskillende initiatieven tonen hoe lokale gemeenschappen versterkt kunnen worden door samenwerking, participatie en inclusie. De dorpsraad fungeert hierbij als sociale motor die bewoners, families en ouderen verbindt, lokale noden analyseert en een visie ontwikkelt die zelfs in het bestuursakkoord kan worden opgenomen. Veerkrachtige dorpen-trajecten, die in alle provincies plaatsvinden, combineren cijfermatige analyses met signalen uit de dorpen zelf, resulterend in visiedocumenten waarmee gericht subsidies kunnen worden aangevraagd.

In Aarschot werd vanuit vrijwilligers een digitale talentenbank opgericht, waar bewoners elkaars competenties kunnen terugvinden. Dit initiatief wordt ondersteund door Saamo en het lokaal bestuur. De dorpskrant 'Iedereen Leest' wordt huis-aan-huis bedeed door vrijwilligers en zorgt niet alleen voor inclusieve communicatie, maar ook voor informele ontmoetingen en versterking van sociale netwerken. Thematische werkgroepen geven bewoners de kans om rond concrete thema's zoals klimaat of buurtgroen aan de slag te gaan.

Arktos richt zich op jongeren in kwetsbare situaties met talentontwikkeling, participatie en individuele begeleiding, onder meer via rondrijdende jeugdwerkingen. Het project Zorgzame buurten, in samenwerking met Thomas More hogeschool, stimuleert inclusieve participatie, versterkt onderlinge zorg en benut lokale talenten via onder meer huisbezoeken, buurtambassadeurs en babbelfacés.

Burgers aan zet bevordert een zorgzame samenleving waarin iedereen telt en verschillende stemmen worden gehoord, met aandacht voor representativiteit binnen burgerinitiatieven. In Eeklo en het Meetjesland fungeert de straatambassadeur als schakel tussen burgers en het bestuur. In Leest (Mechelen) neemt de dorpsconsulent een gelijkaardige rol op met nadruk op sociale cohesie en het versterken van burgerinitiatieven.

In Olen zijn de Klimaatmakers actief: burgers die samen bijdragen aan de klimaatdoelstellingen, voorafgegaan door debat over participatie en co-creatie. Burgerbudgetten vormen een krachtig instrument om burgers – ook kwetsbare groepen – te betrekken bij gemeentelijke beslissingen en buurtinitiatieven.

Ook kinderen worden via kinderdorpsraden of -panels actief betrokken bij besluitvorming, zodat hun stem van bij het begin meeweegt in lokale projecten. Ten slotte zet Bond Beter Leefmilieu, samen met de Groene Kring, in op duurzame initiatieven zoals het oprichten van coöperatieve buurtwinkels, als voorbeeld van structurele samenwerking rond leefmilieu en gemeenschapsopbouw.

2.5.3.2 Opschaling (start)

Cultuurverandering binnen gemeenten is nodig met een faciliterende organisatie die samenwerking tussen burgers en bestuur centraal stelt. De werking mag niet afhankelijk zijn van enkele gemotiveerde ambtenaren, maar vraagt een structurele inbedding. Beleidsprojecten moeten gedragen worden door zowel schepenen als

ambtenaren en burgers, met gedeelde communicatiekanalen (zoals WhatsApp-groepen met dorpsconsulenten). De samenwerking omvat:

- Het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op participatie is essentieel. Er is nood aan een helder participatiekader en duidelijke projectafbakening om verwachtingen vanaf het begin uit te lijnen.
- Werken met de participatieladder dat een stapsgewijs model biedt: van informeren tot co-creatie. Gemeenten worden aangemoedigd te evolueren richting co-creatie, wat vraagt om tijd, investering en dialoog. Een participatiecultuur moet breed gedragen worden in de organisatie, waarbij iedere ambtenaar participatie mee moet dragen. Expertiseontwikkeling, bijvoorbeeld via trajectbegeleiders of terreinwerkers met participatiekennis, is noodzakelijk.
- Een duidelijke rolverdeling tussen bestuur, schepenen, ambtenaren en burgers is noodzakelijk om verwarring te vermijden. Zowel horizontale als verticale afstemming is daarbij essentieel. Instellingen zoals dorpscholen kunnen mee ingezet worden, bijvoorbeeld voor jongerenparticipatie.
- Synergie tussen dorpsraden en lokaal bestuur ontstaat via transparante samenwerking vanaf de start van projecten. Dorpsraden zijn ideale brugfiguren tussen burgers, verenigingen en beleid, en kunnen visiedocumenten aanleveren waarop bestuur kan voortbouwen. Sociaal kapitaal samenbrengen, via dorpsraden, buurtpunten, buurtambassadeurs, kranten en talentenbanken, versterkt de gemeenschapskracht. Het lokaal bestuur moet hierbij optreden als zachte regisseur: faciliteren in plaats van sturen. Een toegankelijke bestuurscultuur maakt betrokkenheid van burgers mogelijk.
- Werken met thema's en werkgroepen verlaagt de drempel tot participatie en leidt tot concrete resultaten. Het versterken van verenigingen en netwerken is cruciaal voor sociale cohesie. Generatiewissel binnen het vrijwilligerswerk en erkenning van het middenveld zijn daarbij belangrijk. Een talentenbank kan inwoners activeren door hun competenties zichtbaar te maken voor lokale inzet.
- Subsidiariteit: beslissingen moeten zo dicht mogelijk bij de burger genomen worden, afhankelijk van het type beslissing.

Er wordt gepleit voor structurele en regionale samenwerking tussen besturen om kennis te delen en schaalvoordelen te benutten. Dit voorkomt dat vergelijkbare initiatieven naast elkaar bestaan zonder onderlinge afstemming. Bij veranderprocessen zoals fusies moet er oog zijn voor emotionele aspecten zoals dorpsidentiteit. Rationele argumenten volstaan niet altijd, gevoelens vragen erkenning.

2.5.3.3 Drempels (stop)

Een effectieve dorpsontwikkeling en burgerparticipatie stuit op diverse uitdagingen die zowel de lokale besturen als de dorpsgemeenschappen aangaan.

Een eerste obstakel is het gebrek aan sociale cohesie en draagvlak in sommige dorpen, waardoor eerst gebouwd moet worden aan verbondenheid en samenwerking binnen de gemeenschap. Daarbij komt dat de toegankelijkheid van lokale besturen vaak tekortschiet: communicatie verloopt moeizaam en burgers weten niet altijd hoe ze in contact moeten treden met het bestuur. Lokale besturen zouden dan ook veel toegankelijker moeten zijn, zodat de verantwoordelijkheid voor contact niet volledig bij de burger ligt.

////////////////////

Een andere uitdaging is het bereiken van kwetsbare of ‘stille’ groepen. Participatietrajecten worden vaak gedomineerd door de meest mondige inwoners, terwijl jongeren en kwetsbare doelgroepen onvoldoende gehoord worden. Het betrekken van deze groepen vraagt om een proactieve houding van het lokaal bestuur, bijvoorbeeld door samenwerking met welzijnsorganisaties en het voeren van directe gesprekken met jongeren. Daarnaast wordt binnen lokale besturen nog te vaak in hokjes gedacht; diensten werken verkokerd, terwijl burgers net behoefte hebben aan een geïntegreerde, burgergerichte benadering.

De begrippen participatie, co-creatie en eigenaarschap zijn vaak onduidelijk, wat leidt tot verwarring over de bedoeling en invulling van participatietrajecten. Het is essentieel om vooraf duidelijk te maken wie welke rol opneemt, wat het doel is en welk speelveld er wordt afgebakend. Historisch gezien zijn lokale besturen eerder ingericht als dienstverlenende instanties met een loketfunctie. Vandaag vraagt de samenleving echter om een meer outreachende aanpak, waarbij de gemeente actief op mensen afstapt en samenwerking stimuleert.

Ook de context van gemeentefusies vraagt om anticiperend en buurtgericht denken: besturen moeten zich verankeren in deelgemeenten en niet wachten tot bovenlokale beslissingen hen in beweging zetten. In dit geheel speelt de dorpsraad een belangrijke rol, maar die moet goed worden afgebakend. Een dorpsraad is een middel en geen doel op zich, en moet zich focussen op beleidsbetrokkenheid, niet op het behandelen van individuele klachten. Open communicatie en terugkoppeling naar de achterban zijn cruciaal voor het draagvlak.

Ten slotte moeten lokale besturen bewust kiezen tussen een buurtgerichte (gericht op geografische afbakening) of gemeenschapsgerichte aanpak (gericht op sociale relaties). Gemeenschapsgericht werken vergt een faciliterende houding van het bestuur. Belangrijk is ook het besef dat participatie maatwerk is: het moet afgestemd zijn op de context, het doel en de betrokken groepen. Outreachend werken, zoals via huisbezoeken, is vaak de meest effectieve manier om een breed spectrum van de bevolking te bereiken maar tijd- en geldrovend. In dorpen waar sociaal kapitaal ontbreekt, zijn netwerken en verenigingen extra belangrijk als brug tussen bewoners en beleid. Zo krijgt de dorpsraad een betekenisvolle rol als verbindend orgaan, mits die gedragen wordt door open, eerlijke communicatie en een helder mandaat.

2.5.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten.

In het streven naar warme en zorgzame gemeenschappen wordt sterk ingezet op het bevorderen van samenwerking tussen buurtbewoners, lokale besturen en de zorgsector. Initiatieven zoals straatambassadeurs activeren de gemeenschapskracht en brengen burgers in contact met beleidsmakers. Via buurtgerichte projecten komen burgers, vrijwilligers en zorgprofessionals dichter bij elkaar, wat de sociale cohesie versterkt. Vrijwilligers spelen hierin een essentiële rol: zij ondersteunen lokale initiatieven, zorgen voor verbinding en dragen bij aan informatieverspreiding. Het is dan ook cruciaal hun inzet te erkennen en hen voldoende ondersteuning te bieden.

Ook jongeren verdienen een centrale plaats in het lokale beleid, al zijn zij moeilijk te bereiken via traditionele kanalen. Aansluiten bij hun leefwereld, zoals via jeugdbewegingen of informele netwerken, blijkt een effectieve manier om hen te betrekken bij initiatieven die voor én met hen ontwikkeld worden. Daarnaast ontstaan er samenwerkingen tussen burgercollectieven, landbouwers en lokale besturen rond het gebruik van

publieke gronden. Deze samenwerkingen bieden kansen voor duurzame landbouw, voedselproductie en klimaatmaatregelen met lokale meerwaarde.

Middenveldorganisaties zoals Arktos en Saamo spelen een verbindende rol in het geheel. Zij beschikken over expertise in het bereiken van kwetsbare doelgroepen en faciliteren samenwerkingen tussen burgers, beleidsmakers en vrijwilligers. Door thema-overschrijdende projecten ondersteunen zij een inclusieve aanpak van maatschappelijke uitdagingen. Tot slot wordt het belang van intersectorale en regionale samenwerking benadrukt: door beleidsdomeinen en gemeenten met elkaar te verbinden, ontstaat een meer integrale aanpak die nodig is om complexe maatschappelijke vraagstukken effectief aan te pakken.

BIJLAGE

Deelnemers toekomstatelier 'Besturen en burgers aan zet' – 16/06/2025	
Agentschap Binnenlands Bestuur	Algemeen Boerensyndicaat
Agentschap Landbouw en Zeevisserij	Avansa
Agentschap Natuur en Bos	Beweging.net
Agentschap Onroerend Erfgoed	Boeren op een Kruispunt
Departement Omgeving	Landelijke Gilden
Vlaamse Landmaatschappij	RURANT
Vlaams Parlement	Saamo
Vlaams Ruraal Netwerk	Samen Ferm
LEADER-gebied Hageland	Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen
Plattelandscentrum Meetjesland	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
Provincie Antwerpen	DLV Experts
Provincie Limburg	Postelhoeve bv
Provincie Oost-Vlaanderen	't Hof vzw
Provincie West-Vlaanderen	Wervel vzw
Gemeente Hove	
Gemeente Mol	
Gemeente Ravels	
Gemeente Retie	